

Horkay Hörcher Ferenc

TÖPRENGÉSEK A SZAVAZÓFÜLKÉS FORRADALOMRÓL

„Valahányszor a közösség, mint testület, cselekedni képes, nem ütközhet tényleges ellenállásba; de amíg hatalom és jog egy és ugyanaz, testületként sem lehet olyan joga, amely összeegyeztethetetlen az erénnyel, s az erények alfájával, a körültekintéssel.”

(Edmund Burke)¹

A Fidesz elsőprő erejű 2010-es választása előtt két írásban jártam körül azt a kérdést, milyen feladat vár az új kormányra, ha szeretné megtalálni a kijáratot a magyar történelem újabb zsákutcájából. Most ezeket a felvetéseimet vetem össze az eddigi történetekkel.

Bevezetés: a választások előtti állapot

Először *Az értékhiányos rendszerváltás*² című írásomban szögeztem le azt a meggyőződésemet: a magyar demokrácia egyik alapproblémája, hogy a rendszerváltók nem tisztázták azokat az értékalapokat, amelyekre az új magyar demokrácia épül. E nélkül viszont a magyar politikai közösség önmeghatározása hiányos, aminek viszont a demokratikus működés akadozása a következménye. Ezt orvoslandó javasoltam azt, hogy meg kellene alkotni a rendszerváltás alapidokumentumát, mely az alkotmányhoz csatlakozva foglalná össze a politikai közösség egésze által vallott értékeket és alapelveket:

[...] arra van szükség, hogy a rendszerváltást irányító eszméket (így a szabadság vagy nemzeti függetlenség, az önrendelkezés vagy nemzeti szuverenitás, a jogállam és joguralom, a társadalmi és történelmi igazságosság, a törvény előtti egyenlőség és a társadalmi szolidaritás, az emberi és alkotmányos jogok, valamint az állampolgári kötelezettségek eszméit) politikai érvénnyel megfogalmazzák és kimondják... [...] Az erőfeszítés célja a rendszerváltás alapidokumentumában megfogalmazandó elvek és eszmék megvitatása, majd az alapidokumentum szövegének megfogalmazása.³

¹ Edmund BURKE: *Töprengések a francia forradalomról*, ford. Kontler László, Atlantsztisz–Medvetánc, Budapest, 1990, 150.

² HORKAY HÖRCHER Ferenc: *Az értékhiányos rendszerváltás*, Fundamentum 2003/1., 62–72. (Kötetben: *A dolgok természete*, szerk. G. Fodor Gábor – Láncki András, Századvég, Budapest, 2009, 79–100.)

³ *Uo.*, 71 (*A dolgok természete*, 98).

Egy másik írásomban (*Hogyan zárható le a kommunizmus öröksége és a hideg polgárháború? Megfontolások a nemzeti megbékélés lehetőségéről*⁴ címmel) amellelt érveltem, hogy a Gyurcsány-korszak olyan mély erkölcsi és politikai válságba taszította az országot, hogy a 2010-es választás nem pusztán kormányváltás lesz, hanem magáról a rendszerváltásról kimondott ítélet is. E tételtemet különösen alátámasztani látszik az a tény is, hogy a liberális értelmiség minden hangos figyelmeztetése ellenére szavaztak a választók 2/3-os parlamenti többséget eredményező bizalmat Orbán Viktornak és leendő kormányának. Ezzel ugyanis azt mondták ki, hogy nincs ellenükre az alkotmányozó többség – tehát igenis kívánják azt, hogy alapvető változásokat érjen el a kormány a rendszerváltás által kialakított politikai intézményrendszerben.

Ugyanebben az írásomban még arról is szót ejtettem, hogy épp a rendszerváltás védelmében – és persze a kommunista múlt, az abból fakadó hideg polgárháború és erkölcsi-politikai válság, legitimitási deficit lezárása érdekében – lesz szükség bizonyos lépésekre. Ezek közül nevesítettem

- a pozitív választási kampányt,
- az elmúlt húsz év bűneit összegző fehér könyv kiadását,
- a közösség értékeit explicit módon kimondó alapidokumentum (Orbánnál preambulum) létrehozását,
- fájdalmas gazdasági lépések meghozatalát.

Két reakció

A fenti két írásomra született egy-egy válasz is. Először Tóth Gábor Attilának *Az értékhiányos rendszerváltás* című írásommal vitatkozó írására utalok, majd Bartus Gábor *Az eszmetörténész, a szónok és a bankárok* című szövegére térek ki röviden.

Tóth Gábor Attila meglehetősen sajátos koncepció szerint foglalkozik írásommal. *Egy új alkotmány háttérelmélete*⁵ című írásában azt kívánja bizonyítani, hogy az én elképzelésem összeilleszthető Körösi András két dolgozatában kifejtett nézetével, és az így létrehozott elméleti alap szolgál a Fidesz jelenlegi alkotmányozása teoretikus hátteréül. A gondolat több ponton is sántikál. Egyfelől módszertanilag tartom problémásnak, hogy két szerzőt önkéntesen egymás mellé állítsunk, s őket összekapcsolva tegyük kritika tárgyává – hisz így nem a két elmélet szolgál a kritika alapjául, hanem az a konstrukció, amit maga a kritikus gyárt, vitapartnerreit összemixelvén. Ezt a problémát egyébként a szerző szóhasználat is sejteti: „A két irányzat ötvözésével koherens rendszer jön létre.”⁶

De talán ennél a módszertani méltánytalanságnál is nagyobb baj, hogy a tények tekintetében sem stimmel a dolog. Leginkább azért nem, mert én a magam részéről vilá-

⁴ HORKAY HÖRCHER Ferenc: *Hogyan zárható le a kommunizmus öröksége és a hideg polgárháború? Megfontolások a nemzeti megbékélés lehetőségéről*, Kommentár 2009/6., 51–63.

⁵ TÓTH Gábor Attila: *Egy új alkotmány háttérelmélete*, BUKSZ 22/2. (2010. Nyár), 138–141, különösen 139–140.

⁶ *Uo.*, 140.

gossá tettem, hogy nem a mostani alkotmány helyett, hanem azt kiegészítve, egy külön dokumentumban képzelném el a demokratikus berendezkedés alapjául szolgáló értékek meghatározását. Tehát nem egy új alkotmány háttérelméletéről gondolkodtam, hanem a rendszerváltás alapidokumentumáról. Ezt *expressis verbis* ki is mondja a szövegem: „A rendszerváltás alapidokumentuma természetesen nem az alkotmány versenytársa lenne, s nem annak helyét foglalná el. Inkább a rendszerváltás alapidokumentuma és az alkotmány egymást erősítő hatására volna szükség.”⁷ A másik írásomban ugyan utalok rá, hogy Orbán Viktornak az alkotmánnyal magával vannak bajai, de az Orbán–Sólyom vitára reflektálva azt írom: „Meggyőződésem szerint nem ellenkezik ugyanis az alkotmányos keretek megőrzésének felelősségteljes követelményével az, hogy felvetjük, azt az alkotmányos szöveget, amely maga utal saját ideiglenességére, véglegesíteni kellene már.”⁸ A szövegben arra is utalok, hogy az Orbán Viktor által felvetett preambulumba szerintem „a mára kétségtelenül felgyült gyakorlat”,⁹ vagyis az Alkotmánybíróság alkotmányértelmezésének eredményeit kellene beemlíteni. Ennyiből világos talán, hogy engem nem egy új alkotmány megalkotása érdekelt, hanem egy új, alkotmányos erejű dokumentumot javasoltam, hozzáfűzve, hogy a konkrét jogi-politikai forma meghatározása természetesen nem az elmélet feladata.

Másfajta felhanggal, de TGÁ-hoz hasonló közvetlen visszacsatolást feltételez elméletem és a fideszes gyakorlat között Bartus Gábor írása.¹⁰ Ez a szöveg azt feltételezi, hogy Orbán Viktor éwertékelő beszéde „számos elemében mintha sorvezetőként használta volna az eszmetörténész javaslatait”.¹¹ Nos, kis kajánsággal azt mondhatnám, reméljük, hogy így volt: ez ugyanis azt jelentené, hogy a politikusok olvassák az eszmetörténészek írásait. Ám, kicsit komolyabban, meglehetősen valószínűtlennek tartom, hogy valami közvetlen hatást lehetne feltételezni. Szerintem sokkal inkább az egyébként meglepően egyértelmű helyzet megítélésében felbukkanó hasonlóságokról beszélhetünk.

A jelen írás nem a két fent említett hozzászólóval folytatandó vita jegyében született. Sokkal inkább tekintendő – megint ironikusan fogalmazva – „új sorvezetőnek” az új helyzetben. Vagy másképp: az Orbán-kormány eddig kibontakozó teljesítményét szeretném kritika tárgyává tenni – természetesen a korábbi írásaimban megfogalmazott követelmények szempontjából. Remélem, így világossá tehetem, miben látom másként – az elmélet magasából – a mostani helyzetet, mint a – gyakorlati nehézségek kelepccéjében vergődő – kormány, s milyen tekintetben tartanék szükségesnek egy korrekciót ahhoz az irányhoz képest, amit most a kormány követ.

Természetesen nem szeretnék olyan kínos helyzetbe kerülni, mint Machiavelli, aki kifejezetten politikai tanácsadó szöveget alkotott *A fejedelemben*.¹² Ettől leginkább azért

⁷ HORKAY HÖRCHER: *Az értékhányos rendszerváltás*, 71 (*A dolgok természete*, 98).

⁸ HORKAY HÖRCHER: *Hogyan zárható le...*, 61.

⁹ *Uo.*, 62.

¹⁰ BARTUS GÁBOR: *Az eszmetörténész, a szónok és a bankárok*, Kommentár 2010/1., 71–75.

¹¹ *Uo.*, 71.

¹² A fejedelmi tükör műfajáról lásd HARGITTAY Emil: *A fejedelmi tükör műfaja a 17. századi Magyarországon és Erdélyben*, Irodalomtörténeti Közlemények 1995/5–6., 441–484; UÖ.: *Gloria, fama, literatura. Az uralkodói eszmény a régi magyarországi fejedelmi tükrökben*, Universitas, Budapest, 2001.

tartózkodnék – az ismeretes gyakorlati kockázatokon túl –, mert konzervatív meggyőződésemet óvatosságra int: az értelmiség kívülről ne akarjon beleavatkozni a politika autonóm szférájának működésébe, s ne adjon megrendeléseket a politikának. Ennyiben nem is a politikusoknak szól ez a tanulmány. Ám fontosnak látom megmutatni az olvasónak, miben tér el az én álláspontom az egyébként alapvetően hasonló értékrendet valló fideszes gyakorlattól. Írásom a kortárs reakciója az épp zajló eseményekre, így természetesen a tévedés lehetőségét semmi nem zárja ki. Ám tollam vezetője az az Edmund Burke, aki a francia forradalom kitörésekor a leggyorsabban és ugyanakkor legtávlatosabban kezdett gondolkodni kora példátlan eseményeiről. Vele együtt vallom, hogy minden politikai erőnek szüksége van külső szemre is. Ugyanakkor azt is osztom Burke nézetei közül, hogy természetesen kívülről nem látható számos apró részlet, ami gyökeresen más színben tüntetheti fel az eseményeket, ezért az értelmiségi kibicnek világos önkorlátozásra van szüksége.

Az alábbiakban először a kormányfő által használt „forradalom” kifejezéssel kapcsolatos fenntartásaimat foglalom össze. Aztán az új alkotmány alkotásának buktatóiról lesz szó. Ezt követően a kormányfő sajátos – szerintem meglehetősen kényes – helyzetét elemzem a magyar politikai erőterben, végül a politikai patthelyzetből való kitörés esélyét vizsgálom meg.

Mi a baj konzervatív nézőpontból a Fidesz forradalmával?

A Fidesz elnöke több beszédében és nyilatkozatában, rendszeresen használja a „forradalom” kifejezést a jelenlegi politikai helyzet, illetve a választási eredmények magyarázatára. A kifejezés előkerül az új kormány krédójaként szolgáló, de az egész nemzet közös akarataként megjelenített *Nemzeti Együttműködési Nyilatkozat*ban is: „A magyar nemzet 2010 tavaszán újra összegyűjtötte életerejét, és a szavazófülkékben sikeres forradalmat vitt véghez.”¹³

Két szempontból is problémásnak tartom ezt az újkeletű terminológiát, mely a forradalom kategóriájába sorolná be a választást, és eredményét forradalomként könyvelné el. Egyfelől azért, mert összeegyeztethetetlennek tartom a konzervatív politikai felfogással: a konzervativizmus idegenkedik a forradalomtól, s csak legvégső esetben fogadja el (lásd például az 1956-os magyar forradalmat, amely a totalitárius rendszerrel szembeni felkelésként értelmezhető konzervatív nézőpontból). Másrészt pedig azért, mert úgy gondolom, a szóhasználat előkészítetlenül került elő, és így hiteltelen, s hitel-teleníti az új kormány politikáját is. Nézzük e két szempontot külön-külön.

Ha a konzervativizmus politikai alapvetésére gondolunk, kikerülhetetlenül támpontunk kell legyen Edmund Burke francia forradalmat támadó alapkönyve.¹⁴ Burke egyik

¹³ Az Országgyűlés 1/2010. (VI. 16.) OGY politikai nyilatkozata a Nemzeti Együttműködésről. Elfogadva az Országgyűlés 2010 június 14-i ülésnapján. Szövegét lásd www.kim.gov.hu/misc/letoltheto/Politikai_Nyilatkozat.pdf (a továbbiakban: *Nyilatkozat*).

¹⁴ BURKE: *I. m.*

legfontosabb megkülönböztetése a Dicsőséges Forradalom és a nagy francia forradalom szemléletmódját állítja egymással szembe. Szerinte az előző célja csak a történelmileg igazolt viszonyok visszaállítása volt: „Valamennyi megújítás, amit ezidáig végrehajtottunk, a múlt iránti tisztelet elvén alapult”.¹⁵ Ezzel szemben a franciák mindenféle hagymázás elméleteket követve újfajta berendezkedésen törik a fejüket, s mindazt, ami régóta megvan, eltörölnék. Márpedig ez a gesztus igencsak veszélyes a politika világában, ahol minden változtatás számos kockázattal jár, és ezért minden gyakorló politikus nagyon is óvatosan jár el, amikor hasonló nagyságrendű változtatásokról esik szó. A francia forradalom azért vált a modern politika mementójává olyan gondolkodók jóvoltából, mint Burke, Tocqueville¹⁶ vagy Acton,¹⁷ mert világossá tette, hogy akár a legnagyobb jóindulattal is hogyan válhat ez a fajta politikai voluntarizmus inhumánussá és véreskezűvé.

Nem csoda hát, ha a konzervatívok idegenkednek a forradalomtól, s minden gyökeres és gyors változtatástól. Elvük az, hogy a politika világába történő beavatkozás óriási felelősséget ró a politikusra. Másfelől a konzervativizmus tagadja annak lehetőségét, hogy egy ember vagy akár csak egy generáció is okosabb legyen, mint a generációk összesített tudásaként előálló politikai tapasztalat és hagyomány. Ezért írja Burke: „Az újítás szelleme általában önzésből és szüklátókörűségből fakad. Nem törődnek utódokkal azok, akik soha nem tekintenek vissza őseikre. Emellett Anglia népe jól tudja, hogy az örökség eszméje egyúttal a megtartás és az áthagyományozás elvi alapjául szolgál, anélkül, hogy kizárná a fejlődés eszméjét.”¹⁸

A precedens és az elődök tisztelete persze megjelenik az Orbán-kormány kommunikációjában is. Valószínűleg ezért van az is, hogy a *Nyilatkozat* 1956 örökségére vezeti vissza a szavazófülkés forradalmat. Ám valljuk be őszintén: egy választásokon kivívott győzelem nehezen hasonlítható a szovjet hatalommal szembe forduló népakarathoz. Az előbbi, még ha posztkommunisták ellen érik is el, már maga is a demokrácia keretei között zajlik, tehát eleve nem lehet a kormányzati rendszer gyökeres átalakítását jelentő forradalom, míg az utóbbi valóban rendszert kívánt buktatni.

A *Nyilatkozat* ezt az elvi problémát szeretné feloldani úgy, hogy maga is meghirdet egy új rendszert, a Nemzet Együttműködés Rendszerét. Ez a fogalom azonban politikai filozófiailag értelmezhetetlen. A jelek szerint a Fidesz továbbra is alkotmányos pártként, a polgári demokráciák játékszabályait követve kíván politizálni. Ezért az általa meghirdetett Rendszer (melynek alapértékei a *Nyilatkozat* szerint a „munka, otthon, család, egészség és rend” – de vajon melyik demokratikus politikai rendszer kívánná tudatosan megfosztani ezektől az értékektől politikai közössége tagjait?) csak politikai szlogen marad, amely a szintén értelmezhetetlen (és konzervatív nézőpontból, mint láttuk, vállalhatatlan) forradalom által elérendő célt határozná meg.

¹⁵ *Uo.*, 115.

¹⁶ Alexis de TOCQUEVILLE: *A régi rend és a forradalom* [*L'Ancien Régime et la Révolution*, 1856], ford. Hahner Péter, Atlantisz, Budapest, 1994.

¹⁷ Lord ACTON: *Lectures on the French Revolution* [1910], kiad. John Neville Figgis – Reginald Vere Laurence, bev. Steven J. Tonsor, Liberty Fund, Indianapolis, 2000.

¹⁸ BURKE: *I. m.*, 117.

Még egy baj van ezzel a terminológiával. A *Nyilatkozat* szerint „Az Országgyűlés kinyilvánítja, hogy az áprilisi választásokon új társadalmi szerződés született, amellyel a magyarok egy új rendszer, a Nemzeti Együttműködés Rendszerének megalapításáról döntöttek”. Vagyis a dokumentum befejezett tényként beszél arról a vélelmezett forradalomról, amelyről a választások előtt és alatt (például a Fidesz választási programjában) szó sem volt, s amelyben a választók így nem is tudtak részt venni. A szöveg által vélelmezett társadalmi szerződés – mely maga is a progresszív (tehát nem a konzervatív) politikai felfogás szótárához tartozó kifejezés¹⁹ – nem születhet meg az ellentétes politikai érdekeket követő választók aktív és tevékeny részvétele, nyilvános vita, diskurzus és a vélemények ütköztetése, valamint kölcsönös kompromisszumok által létrehozott egyezség nélkül. Burke megfogalmazása szerint mind a britek jelenlegi, mind a franciák régi alkotmánya hatások és ellenhatások egyensúlyán alapult:

Ezek az ellentétes és egymással harcban álló érdekek, melyeket mind az Önök régi, mind a mi jelenlegi alkotmányunk oly súlyos fogyatékoságának tekintenek, üdvös korlátokat emelnek minden elhamarkodott döntés elé; az alapos megfontolást nem választás dolgává, hanem szükségszerűséggé teszik; minden átalakítás feltételül szabják a *megegyezést*, ami természetesen mérsékletet szül; a szenvedélyek *lecsillapodását* eredményezik, ami kiküszöböli a durva, kíméletlen, korlátlan újítások fájdalmas rontását; s örökre meghűsítják úgy a kevesek, mint a sokak korlátlan önkényuralmának bevezetését.²⁰

Az ilyen típusú politizálás tehát időt és energiát követel – ami nem spórolható meg oly módon, hogy az egyszeri választási aktussal azonosítjuk a társadalmi szerződést és egy új politikai rendszer létrehozásának igényét.

Összefoglalóan tehát az az álláspontom, hogy a 2010-es választás ugyan valóban nagyobb felhatalmazást adott az új kormánytöbbségnek, mint ami a napi ügyek viteléhez szükséges, de tényszerűen nem volt forradalom, és – konzervatív nézőpontból – szerencse, hogy nem volt az. Továbbá, hogy a választási aktus nem tekinthető egy új rendszer, az önmagában is értelmetlen Nemzeti Együttműködés Rendszere létrehozását célul tűző társadalmi szerződésnek.

¹⁹ A társadalmi szerződés fogalmát a kora modern korban Hobbes, Locke és Rousseau tette népszerűvé. Ma például John Rawls képviseli. Burke szerint „bizonyos, hogy a társadalom szerződés”. Ám hozzáfűzi: „Alkalmi jelentőségű ügyekre vonatkozó alacsonyabbrendű szerződéseket tetszés szerint fel lehet bontani – hanem az államot többre kell tartanunk... [...] Az állam társas viszony [...] Az élők, a már holtak, s a még meg nem születettek közötti társas viszony ez. Minden egyes állam minden egyes szerződése csupán egyetlen cikkelye az örök társadalom nagy őseredeti szerződésének.” *Uo.*, 189–190. A kérdés kritikus taglalását lásd még David HUME: *Az eredeti szerződésről* = David HUME *Összes esszéi*, II., ford. Takács Péter, Atlantisz, Budapest, 1994, 225–246.

²⁰ BURKE: *I. m.*, 120.

Mi a baj a Fidesz alkotmányozásával?

Burke egyik legfontosabb kritikája a francia forradalmárokkal és a velük szimpatizáló britekkel szemben az, hogy az egész politikai intézményrendszert, vagyis az alkotmányt alapjaiban és voluntarista módon szeretnék átalakítani. Márpedig „Az új kormányzat fabrikálásnak pusztá gondolata is elegendő, hogy undorral és borzadással töltsön el bennünket”.²¹ Úgy gondolom, hogy a konzervatív politikai gondolkodás számára a konstruktivizmus minden ilyenfajta megnyilvánulása ijesztő. Ezért a Fidesz tervét a hirtelen felindulásból elvégzendő alkotmányozással kapcsolatban szintén összegeyztetetlennek tartom a konzervatív szemléletmóddal.

Ez az erős kijelentés persze nem jelenti azt, hogy 1) ne érteném, mi adja az alkotmányozás elképzelésének legitimitását; 2) ne tudnék elképzelni olyan megoldást, amely az alkotmányos problémák kezelésére alkalmasnak látszana. Lássuk ismét külön-külön is ezt a két pontot.

1) A kormányfőnek, a köztársasági elnöknek és a Fidesz programalkotóinak is igaza van abban, hogy a formálisan még mindig ideiglenes, a sztálinista alkotmányra visszavezethető alaptörvényünkkel valamit kezdeni kell. Hiszen mégsem húzható sokáig a beavatkozás, ha az Alkotmány szövege maga a következőképpen kezdődik: „A többpártrendszert, a parlamenti demokráciát és a szociális piacgazdaságot megvalósító jogállamban való békés politikai átmenet elősegítése érdekében az Országgyűlés – hazánk új Alkotmányának elfogadásáig – Magyarország Alkotmányának szövegét a következők szerint állapítja meg”.²² Vagyis a szöveg magáról állítja, hogy az átmenet elősegítése érdekében jött létre. Ami logikailag azt jelenti, hogy ha az átmenet lezajlott, oka fogyottá válik, és valami másnak kell átadnia a helyét.

A nehézséget ezért csak az okozza, hogy ne öntsük ki a fürdővízzel a gyereket is. Vagyis burke-iánus kifejezéssel önmérsékletre van szükség, és be kell látnunk, hogy a rendszerváltás óta eltelt húsz év alkotmányos gyakorlata már a demokrácia része, így igenis szervesen hozzátartozik alkotmányos hagyományunkhoz, nem törölhetjük ki a múltból. Amiből meg az következik, hogy az Alkotmány tartalmi elemei megőrzendők – természetesen a szükséges intézményes változtatások lehetőségét fenntartva. Ezért gondolom azt, hogy jóval kisebb arányú beavatkozásra van szükség, mint amit a kormányerők kommunikációja sejtet.

2) E kisebb beavatkozás egy új kiegészítő dokumentum vagy egy preambulum megszövegezésével is elvégezhető. Ami viszont indokolatlanná teszi az új alkotmány megalkotásáról, valamifajta rapid alkotmányozásról szóló diskurzust. Másfelől értelmetlenné tennék azokat a balliberális oldalról felhangzó kritikákat, amelyek az alkotmány teljes átszabásával vádolják a kétharmados többséget.

Ahhoz, hogy egy új alkotmány legitimé váljon, nem elegendő az, hogy az alkotmányozó többség megszavazza. A nemzet akaratának kinyilvánításához valóban nemzeti

²¹ *Uo.*, 115.

²² 1949. évi XX. törvény (a Magyar Köztársaság Alkotmánya), bevezetés.

disputára, az egymással vitakozó nézetek ütköztetésére, és bizony még valamifajta ésszerű megegyezésre is szükség van – amit például egy népszavazás igazolhat vissza. E nélkül nem alkotmány születik ugyanis, hanem diktátum. Ezért ha a Fidesz szükségesnek lát intézményes változtatásokat – amire egyébként jó oka van, hiszen a politikai rendszer számos eleme nem működött az éles politikai csatározások közepette –, akkor ehhez igenis szükség van arra, hogy nyilvános vitára bocsássa az adott javaslatait, és hogy igenis megpróbálja az ellenzék soraiból minél többeket maga mellé állítani az adott kérdésben. És e tekintetben nem kerülhető meg a parlamenti ellenzék, főleg nem valamifajta közvetlen „nemzeti konzultáció” kirakatrendezvényeivel. Alkotmányozáshoz legalábbis a parlamentbe jutott pártokkal kell leülni – akár egy alkotmányozó testület felállítása végett, akár más eljárás révén biztosítandó azt, hogy az új alkotmány ne csak a kormánypártok alkotmánya legyen. Az alapértékek épp attól alapértékek, hogy minden legitim parlamenti erő számára elfogadhatók. Mi több, utóbb a közéletben való részvétel feltételül szabható az alapértékek tiszteletben tartása melletti politizálás. Hogy csak egy példát mondjunk: a náciizmus és a kommunizmus bűneinek tagadása – ahogy ma már ezt törvény is kimondja – elfogadhatatlan egy olyan demokratikus országban, amely mind a két totalitárius rendszer embertelenségeit elszenvedte. Ezért az antináciizmus és az antikommunizmus szükségszerű része a politikai közösség alapértékeinek, s ezt bizony a rendszerváltás alapdokumentumának ki is kellene mondania.

A parlamenti pártok alkotmányozó tárgyalásainak – legalábbis amikor a legfelső szinten zajlanak – nyilvánosnak kell lenniük, hogy a választók láthassák, melyik párt milyen álláspontot képvisel. Csak ez garantálhatja, hogy pártérdekből egyik politikai erő se merje majd megakasztani az alkotmányozási folyamatot, s egyik se merjen majd nyíltan szembefordulni valamely általános értéknek tételezett elvvel.

A jelenlegi helyzetet látva persze egy ilyenfajta alkotmányos kiegyezésnek meglehetősen kicsi az esélye. Megítélésem szerint ennek alapvető oka az, hogy a 2/3-os győzelem birtokában Orbán Viktor maximálisan ki akarja használni a törvények által ráruházott hatalmat. Ez pedig a másik három parlamenti pártnak politikailag nyilván elfogadhatatlan. Ezért most vessünk egy pillantást arra, mi jellemzi a kormányfő sajátos, kiemelt helyzetét a 2/3-os győzelem után.

Orbán Viktor sajátos helyzete a magyar politikai arénában

A jelenlegi kormányfő, Orbán Viktor a nagy visszatérő. Második kormányra kerülésével páratlan sikerűnek mondható, ő a magyar rendszerváltás generációjának nagy túlélője. Személye körül politikai karrierje indulása óta viharok dúlnak, láthatólag erős érzelmeket kelt választóiban, a hazai és külföldi politikai elemzőkben és az egyszerű emberekben is: vagy tisztelve-szeretik, vagy engesztelhetetlenül gyűlölik: kevesen vannak, akik ne táplálnak iránta határozott indulatokat.

Orbán helyzetének értelmezésekor abból kell kiindulnunk, hogy mind a jobboldalon, mind pedig a baloldalon egyedi elbírálásban részesül. Ez a kivételezett helyzete

nemcsak kivételes tehetségének szól, hanem kifejezetten válasz arra a politizálási módra, amely Orbánt jellemzi. Orbán a 20. századi magyar és nyugat-európai történelmet tanulmányozva arra a belátásra jutott, hogy csak az erős hatalommal rendelkező politikai vezetők képesek érdemben befolyásolni hazájuk sorsát. Magyarországon Bethlen, Horthy vagy Kádár is erre példa, a nyugat-európai politikában pedig ilyen irányba mutat Churchill, de Gaulle, Thatcher vagy Kohl példája.

E példák nyomán Orbán egészen ritka erőfölényre tett szert saját oldalán. A vele elenszegülő vagy legalábbis vele versenyezni kívánó politikusokat, politikai csoportokat kezdeményezéseik kezdetekor semlegesítette, és az „Egy a tábor, egy a zászló!” elvét meghirdetve, az antikommunizmus nemzetromboló veszélyeire hivatkozva világossá tette, hogy nem fogad el semmilyen kihívást a pártszövetség sorain belül. A Fideszben ezért nemcsak hierarchikus szervezeti felépítés alakult ki, melyben mindent a fej határoz meg, hanem a Fideszhez kötődő politikusok is úgy szocializálódtak, hogy mivel az elnök iránti lojalitástól függ az előmenetelük, nem érdemes a demokratikus pártpolitikában egyébként oly fontos versenyelvet követniük.

De vajon mire alapozva tudta kiépíteni Orbán párton belüli megkérdőjelezhetetlen tekintélyét? Mivel több választást is (2002, 2006) tulajdonképpen nyerő helyzetből elveszített vezetésével a párt, ezért nem lehet azt mondani, hogy pusztán a siker legitimálta. Sokkal fontosabb ennél az a választói felhatalmazás, amely nagyon világosan személyesen neki szól. A magyar jobboldali közönség volt az, amelyik riválisaival szemben Orbánt kitüntetett figyelemben részesítette, s amely felhatalmazta az elnököt arra, hogy megkérdőjelezhetetlen első számú vezetője legyen a jobboldalnak. S amíg a választók kitartanak Orbán mellett, valószínűleg esélye sincs sem a párton belülről, sem azon kívülről induló politikai erőnek vagy személyiségnek arra, hogy Orbán vetélytársává váljon. Vagyis elsősorban a jobboldali tábor személyes elfogultsága élteti az elnöki túlhatalmat a Fideszen belül és a kormányfői túlhatalmat a kormányzatban, sőt a magyar nyilvánosság átpolitizáltsága miatt az egész politikai intézményrendszeren belül.

De érdemes megvizsgálni azt is, mi indokolja azt, hogy a baloldalon is kiemelt figyelem övezi Orbán tevékenységét. A baloldal kezdetektől a démonizálás stratégiáját próbálta alkalmazni az elkóborolt bárány ellen. Az egykori demokratikus ellenzék Orbán jobbrafordulásában mind a mai napig árulást lát, s ezért nem tudott megbocsátani neki. Az utódpárt pedig a félelmetes ellenfelet szerette volna morálisan lejáratni, s így semlegesíteni. Ám az Orbán személye ellen indított lejárató kampány, karaktergyilkosság fordítva sült el. Miután a baloldal két, egymást követő ciklusban is kormányozhatott, világossá vált, hogy alkalmatlan az ország vezetésére, s ráadásul még morálisan is súlyos vereséget szenvedett. Innét kezdve az általa keltett gyűlöletkeltés hatástalan, mi több, ellenhatást keltő volt. Miután a választók csalódtak a hazugságon kapott miniszterelnökben, attól fogva a gyűlölt Gyurcsány és pártja által gyűlölt Orbán egyenesen felértékelődött a szemükben.

Összegezve tehát: Orbán saját táborában az egyszerű választók személyesen neki szóló bizalmát tudta tényleges hatalomként kamatoztatni. A baloldal pedig azáltal tette Or-

bánt egyszemélyes hatalmi centrummá, hogy engesztelhetetlen lejárató kampányt indított ellene, majd magát lenullázta politikailag és erkölcsileg is – ezzel pedig ellenfelét egyszerűen támadhatatlanná tette.

Merre keresendők ebben a helyzetben a kitörési pontok?

Miután a kétharmados, szavazófülkés forradalmat Orbán jogosan magának vindikálja, ezért az egész országban nincs olyan erő, amely vele szemben bármilyen eséllyel fel tudna lépni – Sólyom László távozása után talán csak a bíróságoknak és az Alkotmánybíróságnak van erre intézményes felhatalmazása és ezért esélye. Ám ez a kétségtelenül egészségtelen, bár szinte teljesen támadhatatlanul és jogszerűen kialakult túlhatalom akár hasznos is lehet az ország számára. Ennek csak az a feltétele, hogy Orbán Viktor kellő politikai bölcsességgel rendelkezzen ahhoz, hogy belássa azt a politikai igazságot, hogy a döntő fölényrel nem kell minden pillanatban élni ahhoz, hogy akarata érvényesüljön. Vagyis: a jelen helyzetben az új kormánynak nem az erő politikáját kellene folytatnia, hanem bátran válhatna méltányossá és nagyvonalúvá. Hisz ez mutatná meg, hogy mekkora az ereje – ha nem látja szükségét, hogy lépten-nyomon fitogtassa azt.

Vagyis az aránytalan erőfölény tulajdonképp kedvező helyzetet teremtett egy új közmegegyezéshez. Az ellenzék erőtlen és szétaprózott, így lényegi ellenállást nem tud gyakorolni – ezért az egyezés fontosabb feltételeit a Fidesz diktálná. Az ellenzéknek pedig pillanatnyilag egyetlen esélye az, ha tárgyalóasztalhoz tudja ültetni a Fideszt. Vagyis tulajdonképpen minden politikai pártnak érdeke lehetne a megegyezés. Ám kétségtelen, hogy a bizalmatlanság mindent átjáró légkörében igen erőteljes gesztusokat kellene gyakorolnia a kormányoldalnak ahhoz, hogy elhitesse az ellenzékkel: valóban kész érdemi kérésekben is a megegyezésre.

Ehhez viszont két fontos feltételnek kell teljesülnie. Egyrészt lehetőleg tényleges eredményekkel le kell zárni a múlt bűneinek átvizsgálására irányuló kormányzati erőfeszítéseket, a számonkérést és a jogszerű felelősségre vonást, mégpedig mi hamarabb. Ez pedig csak akkor lehetséges, ha a választók igazságérzetét elég magas beosztású politikusok tényleges megbüntetése elégíti ki, mégpedig a jogállami kritériumoknak megfelelő – s ezért sajnos meglehetősen időigényes – eljárások alapján.

A másik feltétel pedig az, hogy a Fidesz ne csak az alkotmányozásba vonja be az ellenzékét, hanem meg kellene találnia azokat a nemzetstratégiai feladatokat is, amelyek – hosszútávú hatásuk miatt – az aktuálpolitikai viták sűrűjéből kivonhatók. Ilyen területek lehetnek: a bürokrácia és a korrupció visszaszorítása, az egészségügy és az oktatásügy rendbetétele, a demográfiai helyzet kezelése, a határon túli magyarok sorsának támogatása, a külpolitikai és nemzetbiztonsági prioritások meghatározása.

Ezek olyan nemzetpolitikai szempontú kérdések, amelyek remélhetőleg politikai filozófiától és pártérdekektől függetlenül minden oldal által támogathatóak.

Egy ilyen közmegegyezés feltételeinek megteremtésével a Fidesz valóban új korszakot kezdhetne Magyarországnak történetében. Orbán Viktor túlhatalma, a szavazófülkés forra-

dalom s a Nemzeti Együttműködés Rendszerének egyelőre kopogós propagandaüzenete pedig történelmi értelmet nyerhetne.

Ha viszont a túlerővel rendelkező kormányfő nem lesz képes e politikai bölcsességre, akkor kódolva van mind a pártján belüli helyzetének megingása – mihelyt a választók sok mindenre feljogosító felhatalmazásával már nem rendelkezik –, mind pedig a kormány népszerűségének csökkenése és előbb-utóbb bukása is; hiszen a politikai megosztottság tovább folytatódó, mérgező légkörében a gazdasági kilábalásnak esélye sem lehet.

Buda, 2010. augusztus

